

MOTERIŠKASIS BILDUNGSROMANAS – (angl. *female*, rečiau *woman's* vok. *Bildungsroman*). Terminas, feministinis literatūros kritikoje vartojamas apibrėžti romaną, vaizduojant jaunos merginos, moters dvasinį brandos kelią, ir išskirti jį iš vokiečių literatūros tradicijoje XVIII a. pab. susiklosčiusio romano žanro – *Bildungsromano*, vaizduojančio jaunuolio, vyro dvasinio tobulėjimo (*Bildung*) procesą. Theodoras Mundtas „Vilhelmo Meisterio mokymosi metas“ (1795/96), *Bildungsromano* žanro pavyzdį, kurį pavadino XVIII amžiaus romanu, tiksliausiai atspindinčiu svarbiausiu XVIII a. dvasinį orientyrą – veržimąsi kultūrą (*der Drang nach Bildung*): „bendrą siekį išsikapanoti iš vokiškojo miesioniškumo ir gyvenimui suteikti laisvą, domą ir patrauklų vaizdą, kuris ženklina to amžiaus antrąjį pusį ir kuris Goethe's romane yra perteiktas kaip individo auklėjimo istorija (*Bildungsgeschichte*)“. Su *Bildungsid* jos išvystymu susiję tokie garsiausi vokiečių kultūros vardai kaip W.Dilthey'us, J.W.Goethe, G.W.Hegelis, J.Herderis, W.von Humboldt, I.Kantas, G.E.Lessingas, Fr. Schilleris ir kt.

Pirmuoju *Bildungsromanu*, kurio pagrindinį veikėją yra moteris, tradiciškai laikomas Sophie von La Roche (1731-1807), pirmosios vokiečių moters-romanistės sentimentalistine pietistinės autobiografijos maniera parašytas ir savo laiku labai populiarus epistolinis romanas „Panelės fon Šternheim istorija“ (1771/72). Žang jam parašė pirmojo *Bildungsromano* „Agatono istorija“ (1766/1767) autorius Ch.M.Wielandas. M.B. išsikristalizavimas sietinas su sustiprusia moters individualumo pajauta ir dvasinio raidos autorefleksija, kurios rezultatams apibendrinti moterys-romanistės pasirenka *Bildungsroman*, „ryškiausi literatūros forma, paveiktą neo-feminizmo“, kuri Anne White 1985 m. jau skelbia „populiariausia moterų literatūros skrybų forma“. Dauguma feministinės literatūros kritikos atstovai laikosi minties, kad anksčiau *Bildungsromanas* tyrinėjo tik vyrų prieinamas socialinio pasirinkimo kryptis, kadangi moteris neturėjo jokių lygių dvasinio vystymosi galimybių. Tačiau tuo pačiu, tarsi prieštaraujama savo nuostatoms, feministinė kritika m. B. pradžiūnukelia už istorinį žanro pradžius – XVIII a. vidurį: Eve T.Bannet *Bildungsroman* gretai traukia Ch.Lennox romanus „Moteriškasis Kichotas“ (1752), „Henrieta“ (1758), F.Burney „Evalina“ (1778), Ch.Smith „Emmelina“ (1788), E.Inchbald „Paprasta istorija“ (1791) ir kt. XVIII a. pabaigoje Anglijoje kūrė rusio gausybė moterų romanistės – Ann Redcliffe, Jane Austen, Clara Reeve ir kt. – kurias, kurių protagonistės davė moteris, taip pat dažniausiai apibrėžiami *Bildungsromano* terminu. *Bildungsromanistės* pripažįstamos ir tokios rašytojos kaip W.Woolf, B.Reimann, Ch.Bronte (jos romanas „Džein Eir“ laikomas netgi dvigubu *Bildungsromanu*), S. de Beauvoir ir kt. Tad tiek savo gausia, tiek ir chronologija m. B. paskutiniuoju metu antrą planą ima nustumti savo vyrišką atitikmenį ir tuo pačiu tarsi paneigia feministinės moteriškosios diskriminacijos nuostatas.

Esther K.Labovitz konkretizuodama *Bildungsromano* sampratą iškelia tik bendriausius, tiek romanui, tiek ir *Bildungsromanui* būdingus bruožus: *Bildungsromanas*, turintis daug autobiografinių bruožų, aprašo protagonistės raidos ir lavinimosi procesą, palikdamas savo herojėms brandos slenkstį, „kaip tik dėl to, kad *Bildungsromanas* buvo sutapatintas su charakterio raida nuo ankstyvos paauglystės iki jaunuoliškos pilnametystės, laikotarpiu, kada asmuo sprendžia tapatumo, karjeros ir vedyb klausimą, jis yra labai patrauklus žanras tyrinti charakterio formavimąsi“. Annis Pratt nuomone, svarbiausias taip suvokiamo „auklėjimo romano“ uždavinys yra paruošti jaunąją herojė vedyboms, tačiau jeigu jaunesniosios mergaitės dažniausiai yra išbandomos paklusnumui, tai joms vyresniosios seserys mokomos elgesio, kuris užtikrintų pasisekimą vedyb rinkoje. Tokiu atveju pirmuoju m. B. derėtų laikyti M.-M. de La Fayette manieringą romaną „Klevo princesė“ (1678), kuriame tiksliai suformuluojami istoriškai su lygoti egzistenciniai moters idealai: visiškai atsisakyti savo gyvenimo ir prisirišti prie to, kuris vienintelis gali moterį padaryti laimingą, nes „moters laimė – tai mylėti savo vyrą ir būti jo mylimai“. „Vyriškasis“ *Bildung* procesas

apskritai neturi tikslo, kadangi tai yra nuolatinis ir nenutrūkstamas judėjimas visuotines dvasios sferas, kultūros poliadą, tuo tarpu m. B. herojūda aiškiai suvokiamas tikslas – vedybas – ir jos būtis harmonija visiškai priklauso nuo šio tikslo pasiekimo galimybių. Taip m. B. specifika ima silpnėti temin medžiaga, kuri m. B. žanrinė specifika redukuoja romano apskritai žanrinius ypatumus, priartindama jį prie kito žanro – *Erziehungsromano*, – sprendžiančio žmogaus dvasinio tapimo problemą, nes lygot specifinis vokiškosios auklėjimo (Bildung) koncepcijos.

Konservatyvioji m. B. šaka, anot Pratt, virsta *Bildungsromano* priešybe, vaizduojančia greičiau „augimą žemyn“ nei „augimą aukštyn“. Pasaulyje jauna herojūda moteris yra pasmerkta nusivylimui, kadangi jos jaunatviškas gyvybingumas ir ateitį nukreiptos viltys susikerta su jos supančio pasaulio lėkėmis bei diktatu, ir ji yra priversta paklusti moteriškumo apibrėžtai socialinei rolei. M. B. virsta iliuzijų praradimo romanu, nors tradicinis *Bildungsroman* visuomet vaizduoja dvasinio tapimo procesą, judantį laimingos pabaigos link. Esminis m. B. ir *Bildungsromano* skirtumas yra tas, kad m. B. universaliosios vertybių pakeičiamos dalimis, lyties specifika apibrėžtomis vertybiomis, o bendražmogiškasis tokios egzistencinių vertybių sistemos funkcionalumas praranda savo universalumą. XX a. pabaigoje, kaip tvirtina feministinė kritika, moteriškasis *Bildungsroman* suklestėjo ir stiprėjo, o „vyriškasis“ šiuolaikinėje pluralistinėje ir susiskaidžiusioje visuomenėje praranda ankstesnį savo gyvybingumą, taip virsdamas savotišku kontrastu pavilgotai iškilusiam m. B., kur E. Abel gana vykusiai pervadina „pabudimo romanu“.

Literatūra:

- Jacobs J. Krause M. *Der deutsche Bildungsroman: Gattungsgeschichte vom 18. bis zum 20. Jahrhundert*. München, 1989;
- Labovitz E.K. *The Myth of the Heroine: The Female Bildungsroman in the Twentieth Century: Dorothy Richardson, Simone de Beauvoir, Doris Lessing, Christa Wolf*. New York, 1986;
- Lazdynas G. *Vokiečių Bildungsromanai*. Šiaulių universiteto leidykla. 2002.
- Pratt A. *The novel of development. Archetypal patterns in women's fiction*. Bloomington, Indiana University Press. 1981;
- Reflection and Action: Essays on the Bildungsroman*. Ed. by James Hardin. Columbia, University of South Carolina Press. 1991.